

УДК 811.161.2'373.7

Ірина Царьова
(Луганськ)

ОБРЯДОВА ПІДОСНОВА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ НАРОДНИХ СВЯТ ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ І СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК

У статті розглянуто фразеологію весняного циклу народних свят Західного Полісся та Східної Слобожанщини.

Ключові слова: етнолінгвістика, обряд, фразеологія, фразеологічна одиниця.

Царёва И. Обрядовая подоплёка фразеологизмов весеннего цикла народных праздников западнополесских и восточнослобазжанских говоров

В статье рассмотрено фразеологию весеннего цикла народных праздников Западного Полесья и Восточной Слобожанщины.

Ключевые слова: этнолингвистика, обряд, фразеология, фразеологическая единица.

Tzareva I. Ritual background frazeologizmov of spring cycle of folk festivals westernpolesskih and easternslobazhanskih dialects

The article deals the phraseology of spring cycle of folk holidays of West Polesie and of East Slobozhanschina.

Key words: ethnolingvistika, ceremony, phraseology, phraseology unit.

Постановка наукової проблеми. Етнокультурна парадигма сучасного мовознавства цілеспрямовано працює в напрямі інтеграції суміжних дисциплін, що дає змогу панорамно розглянути об'єкт дослідження. Як закономірність – зростає зацікавленість проблематикою взаємодії феноменів життєдіяльності людини: мови та культури. В основі сучасних досліджень лінгвоодиниць лежить широке залучення факторів позамовного життя, що перебувають у зв'язках з багатьма культурними здобутками народу [16, с. 1]. Розуміння мови як складника людської свідомості, що акумулює всі аспекти й прояви перебігу людського життя, сприяло розширенню меж мовознавчих пошуків, які стали здійснюватися у взаємодії з суміжними науковими галузями – філософією, психологією, етнологією, культурологією, при цьому відбулося зміщення акценту з констатаційних тенденцій у вивченні різних мовних явищ і процесів, розгляду їх у статичній на виявлення й дослідження причинно-наслідкових зв'язків між ними, а також на простеження динаміки розвитку мовної системи в цілому [6, с. 1].

Етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення та вірування народу крізь призму національної специфіки людського світосприйняття активно досліджували представники московської етнолінгвістичної школи (М. Валенцова, М. Виноградова, О. Гура, Г. Клепикова, Г. Плотникова, С. Толстая, М. Толстой, Т. Цив'ян), і передусім вплив міфології, психології, звичаїв, побуту, вірувань, обрядів і менталітету етносу на культурно детерміновану структуру мовного знака. Домінантою їхніх розвідок стало вивчення лексичного поля обряду як цілісної системи традиційної духовної культури.

Сучасна етнолінгвістична традиція продовжує вивчення семантики слова в матеріальній і духовній культурі (Г. Вальчук, М. Гаврилюк, В. Мокієнко, D. Holland, N. Quinn), різнопланових зв'язків слова в етнологічному контексті (Є. Бартмінський, G. Button), реконструкції архаїчних форм обрядів, вірувань, народного календаря (Т. Голі-Оглу, В. Жайворонок, Ю. Карпенко, В. Скляренко, М. Bennett), осмислення мовного плану вираження й плану змісту сімейної обрядовості (М. Бігусяк, В. Конобродська, І. Подюков, О. Тищенко, В. Шевченко).

Останнім часом об'єктом спостереження етнолінгвістів, зокрема етнофразеологів (Б. Бакай, Л. Бондарчук, Є. Брисіна, В. Васильченко, Н. Ворокова, Л. Замулко, О. Каракуця, О. Майборода, К. Мізін), усе частіше стає фразема, адже етнокультурні асоціації, етнічно марковані оцінки й емоційні реакції, еталони й стереотипи поведінки носіїв етнічної свідомості є основою культурної конотації фраземного знака.

В етнокультурній парадигмі сучасної лінгвістики особливе місце відводиться обрядовій фразеології, вивчення якої потребує активізації, оскільки вона є засобом відображення в мові національно-культурної специфіки, носієм елементів, що різноманітно й повно характеризують обрядову картину світу. Вважаючи мову душею народу, дослідники душею мови справедливо визначають її фразеологію, адже фразеологічний склад є яскравим і своєрідним носієм національно-культурних особливостей мовної системи, оскільки фразеологія виступає тією сферою мовної діяльності, "де, з одного боку, у мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з другого, – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету" [7, с. 33]. Тому *актуальність дослідження* зумовлена необхідністю поглибленого вивчення можливостей фразеологічних одиниць у мові, спрямованістю на пошук закономірностей обрядових (етнографічних) номінацій, їх концептуального й структурно-семіотичного моделювання на синхронічному та діахронічному зрізах.

Обрядова фразеологія, за спостереженнями О. Тищенка, – це одна з тематичних груп фразеології, а її одиниця – обрядова фразема – становить найбільший інтерес у зіставно-типологічному висвітленні (Г. Абрамова, А. Мазаєва, Т. Попова, Л. Шангараєва). Натомість не до кінця вивченими у цьому аспекті залишаються обряди календарного циклу різних етносів, а отже, і ті мовні одиниці, які вживають на їх позначення. У зв'язку з цим варто зауважити, що обрядові фраземи календарного циклу східнословобожанських і західнополіських говірок ще не були об'єктом спеціального зіставно-типологічного дослідження, зокрема в ракурсі їх семантичної реконструкції за чотирма циклами: зимовим, весняним, літнім та осіннім.

Мета дослідження – проаналізувати фразеологію весняного циклу народних свят східнословобожанських і західнополіських говірок, дослідити її еволюцію, культурологічні потенції.

Вдячний матеріал для досліджень вербального коду етнічної культури – обрядова фразеологія, під якою розуміємо семантично різноманітний корпус (підсистему) одиниць української фразеологічної системи, сферою виникнення яких є обрядовий дискурс (вербальний супровід (код) обряду) [2, с. 40]. Аналіз обрядової фразеології дає змогу з'ясувати один з аспектів мовотворчої позиції – орієнтації людини в світі сутностей. Мотиваційною стихією (дериваційною базою) значної кількості фразеологізмів є обрядове життя наших пращурів. Таким чином, обряд – це генетичне джерело обрядофразем, сфера їх виникнення в обрядовій картині світу, а обрядофразема – це засіб збереження й трансляції відповідних сакральних смислів; культурний знак традиційної обрядовості; етнокультурний фрагмент.

Обретіння. Відчутні весняні мотиви в день *Віднайдення голови Івана Хрестителя, Обретіння, Обертіння* (9 березня). У м. Сватове Луганської області записано: *"Діти – до хліба, птиці – до гнізда, а селяни – до огорода"*. У с. Глинне Рокитнянського району Рівненської області зафіксовано такі обрядові фразеологічні одиниці (далі – ФО): якщо жайворонки летять високо над землею, то це вони *до Бога летять молитися* – буде врожай на збіжжя. Якщо ж вони летять над землею низько, то це вони *загубили цип по дорозі* – буде неврожай. Свято *Обертіння* залишило по собі обрядофразему *солону підкидати* – [Ко'ли д'іти по'бач'ат' 'диких гу'сей / то підки'дають' ў'гору со'лону і гу'кають' / 'гуси, 'гуси, 'нате 'вам на гн'із'до, а 'нам на 'добро //] (Білк). Цю солону матері збирають і кладуть на гніздо під квочку – *"щоб курчата водились"* [5, с. 153]. Слово **солома** використовують на позначення чогось нецінного, неважливого, несправжнього, а також це факультативний знак у фразеологізмах, які вербалізують концепт Глупота [10, с. 260].

Явдохи. За народним календарем весна починалася від дня *преподобної мучениці Євдокії* (14 березня), або *Євдокії* [8, с. 111], *Явдохи, Явдошки, Явдохи-плющихи*. Саме цього дня з першою ластівкою з вирію з'являється до нас весна. У цей день традиційним для дітей є *просити білянки, просити поцілунки сонця* – [Ко'ли по'бач'іш 'першу 'ласточ'ку / то коно'пат'і 'д'іти 'кажут' / ласточ'ка / на то'б'і вес'нушки / а ме'н'і 'даї б'ілушки //] (Лиз), а для господинь *кидати грудку* (Нещер), *кидати землю* (Сват), *кидати укроп* (Білк), *сіяти кріп* (Рівн) – брали до рук грудку землі й кидали її на город зі словами: *"Укроп сію!"*. На тому місці, де вона падала, мав зійти кріп. Сучасними обрядовими ФО вважаємо *вмити* (*умити*) *Явдошкиною водою* (Білк), *умиватися Явдошкиним молоком* (Сват), *умитися молоком на Явдоху* (Старб) – [їак у'митис'а на Йаў'доху моло'ком / 'будеш на об'лич':а 'б'ілим і 'гарним //] (Лиз). А ще *кропили водою стіни* (Лиз) – щоб ті дихали. Давали цю воду курям, щоб добре неслися, коровам – щоб доїлися.

У всіх слов'янських традиціях вважалося, що магічних властивостей вода набувала залежно від періодів календарного часу або від сезонних природних подій. Разом з тим у великі календарні свята, опівночі, відбуваються чудові перетворення з водою, вона нібито сама собою очищалася в джерелах, ставала "здоровою", "цілющою", "сильною" або перетворювалася на коротку мить у вино, кров, молоко або золото. Саме зміна добового або сезонного часу сприймалася як момент радикальних змін у природі, як час чудових перетворень з водою. Тому в святкові

дні за водою ходили опівночі, удосвіта, до сходу сонця.[4, с. 32–60]. Болгари в родопських селах вірили, що обрядове умивання в проточній воді у свята слід було здійснювати рано вранці, "пока воду не обогрело солнце, так как в этот момент она самая чистая и целебная" [19, с. 161].

Сорок святих. Справжні весняні мотиви звучали від дня *Сорока святих мучеників* (22 березня), або *Сорока святих* (Білк). На Східній Слобожащині молодь розпочинала вулицю (*веснянки співати*) (Білк, ВерхД) – своєрідне весняне дозвілля, яке тривало до Семена (14 вересня). За традицією, з цього дня зачинали співати веснянки. На Західному Поліссі, де вплив церкви був значно сильнішим, веснянки виконували від *Благовіщення*, але найчастіше вони долучалися безпосередньо до молодіжних розваг на *Великдень*. Але чи не найважливішим обрядовим дійством цього дня була урочиста *зустріч птахів*, які повертали з вирію. У цей день *пекли жайворонків* (Рівн), *пекли жаваранків* (Дем) – до сорока коржиків, які роздавали не лише дітям ("щоб птиця велася"), а й усім членам родини. На Рівненщині ці *коржики (коцики)* кидали ще й бузькам у гнізда, якщо вони гніздилися на подвір'ї. *Локус гніздо (у гнізді сидів)* виконував функцію оберега, а отже, під його захистом перебувала дитина. Чільне місце в українській етнокультурі в західнополіських говірках посідає "журавлина тема" – *Дітей бусел приносить, Бусель прынес да спустил ў коробцы, бусько с кубла выкынув, Бусько ў комин кинуў* (брест.), *Бусел приніс і кинув через димарь* (рівнен.) (Л. Виноградова) [18, с. 157].

Теплого Олекси. День *Святого Олексія, Теплий Альошка* (Білк), *Свято Альошки* (Новпск), *Теплий Олекса* (Рівн) – так називається день святого Олексія, чоловіка Божого (30 березня). "На Олекси шука розбиває хвостом кригу", – цей тріск можна почути, прийшовши вранці на берег річки. Може, тому святого Олексія шанують рибалки, сподіваючись за це доброго улову. Виокремлюємо східнослобожанські ФО – *шука виграє, риба хвостом виля, сом льод б'є* (Дем) та західнополіські ФО – *шучка гра* (Дерм). Цього дня *ворон дітей куна* – [ворон 'д'ітей ку'па / а по'том випус'ка ў самосто'йат'ельну 'жизн' //], *крук благословля* – [на 'Теплого А'л'ошку к'рук благослоў'л'а д'ітей 'шоб 'ч'есно жи'ли //] (Білк). А як уже *ворон дітей куна*, отже, тепло весняне встановилось і тому навіть таку ніжну істоту, як бджола, можна на світ Божий випускати. – [ў осноў'ном / на 'Теплого А'л'ошку / 'д'едушка ста'раўс'а ви'носит' с ом'шан':іка 'ул'іки / і прига'вар'уваў п'ч'олам / 'шоб ро'йіліс' / 'мед но'сили / і з 'пас'іки не т'ікали] (Білк). У російській мові зафіксовано *Алексея-с-гор-вода или с-гор-потоки, Алексея-пролей-кувшин*.

Благовіщення. Особливе місце в календарно-обрядовому циклі належить *Благовіщенню, Благовіщенієм* [8, с. 14], *Благовещенье* [9, с. 148]: [благо'в'іш':ен':а / це ве'ликий п'разн'ік / 'нав'іт' п'тиц'а гн'із'да не 'в'іе //] (Нещер); [на благо'в'іш':ен':а гос'под' благослоў'л'а 'земл'у / роскри'ва й'йі д'л'а с'іў'би //] (Лиз); [ро'с:ада по'с'ійана на благо'в'іш':ен':а 'буде 'гарна //] (Сват). Але це свято не сприятливе для народження тварин. Селяни твердо вірять, що з [*благо'в'існого те'л'ати* чи *благо'в'існого поро'с'ати* доб'ра не ч'є'кати] (Білк), і намагаються швидше зарізати таку тварину, а з [*благо'в'існого йай'у'а* не 'буде ха'рошого цип'л'а] (Сват) – звідси ФО *благовісне теля, благовісне порося, благо-*

вісне яйце. У тісному зв'язку зі сказаним знаходиться сербський звичай ритуального заривання в землю (у полі) на Юрія день живого курчати, що вилупилося на *Благовіщення*, звідси *благовіщенське курча*: у такому разі, як вважалося, град не занапасть урожай, оскільки "град бьет в нечистое, оскверненное место и бьет там, где люди приняли защитные меры" [13, с. 147]. А на Рівненщині зафіксовано *благовіщенська шука (шука)* – шука-риба, зловлена і зварена на *Благовіщення* має чудодійну силу: [ў кормо'вий 'мед 'пас'ічник виси'пайе на 'порох по'терту 'голову благо'в'ішинс'койі 'шуки / шоб б'джоли були зу'бат'і 'йак 'шука //] (Рівн). У цей день також вилазять всі гади з землі. З *Благовіщенням* пов'язана й така народна метеорологічна прикмета: [й'а'ка 'буде по'года на благо'в'іш':ен':а / та'ка 'буде ї на 'Паску //] (Бабк).

Великий піст – це час радості, зміцнення сил і любові до Бога та людини, час очищення душі від усякого бруду. Під час *Великого посту* віруючі готуються як до *воскресіння Христа*, так і до свого особистого воскресіння. Постування у цей час є засобом розвитку духовної досконалості. На Слобожанщині та Західному Поліссі *Великий піст* складається з семи тижнів (седмиць). *Збірна неділя* – перша неділя Великого посту – [у з'б'ірну не'д'іл'у ў'се так ст'рого 'йак 'перед 'Паскої / бо Ве'ликий 'п'іст на'ч'аўс'а //] (Нещер). Другий підготовчий тиждень до Великого посту називається *Тиждень про блудного сина*. Третій – *М'ясопусним*, або *Сирним*. – [сирний / бо ў'с'у не'д'іл'у ва'реники і млин'ц'і з 'сиром 'йіли //] (Сват). Четвертий тиждень Великого посту має назву *Середохресного* – [середо'хресний 'тижден' озна'ч'а поло'вину до 'Паски //] (Дем). П'ятий тиждень Великого посту – *Похвальний* [то'го що у суботу пох'вал'ної не'д'іл'і / с'в'ато і'кони 'Божойі 'Мат'ер'і, або по церковному *Пох'вала Пресв'а'тої Бого'родиц'і* //] (Білк). Кажуть, що на Похвалу *сорока яйцем похваляється* (Рівн) – тобто в цей день починає класити яйця або вже встигла знести перше яйце. Шостий тиждень Великого посту відомий під назвою *Вербного* (*Вербна неділя, Вербниця, Ладовиці*). У пам'ятці В. Іванова "Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии" у слободі Микільське зафіксовано *Вербич /вербыч/* – неділя перед Великоднем (вона вважається холодною). – *Як прыйде вербыч, так кожух и свыту налыч (надінь)* [8, с. 258].

О. Лосев говорить, що "в слові, і особливо в іменах, – усе наше культурне багатство, нагромаджене впродовж століть" [11, с. 10]. Саме культурні тексти (зокрема обрядово-ритуальні) свідчать про багаторівневість їхніх знакових структур, а отже, й про смислову глибину народного дискурсу як невід'ємної властивості мови культури. Культурна (символічна) семантика слова – лише відбиття символізації предмета, його концепту, образу [15, с. 293]. Скажімо, предметна реалія "верба-рослина", що дістала наймення *верба*, у свідомості українця переростає в символізовану реалію (*верба плакуча, верба схилилася над водою, верба-здоров'я*: "Не я б'ю, верба б'є" як вияв сили свяченої верби, звідки й побажання: "будь великий, як верба", отже "здоровий, сильний, могутній"). У результаті наймення природної реалії стає словом мови культури, пор.: *гілка верби* – вільне синтаксичне словосполучення й стала номінативна сполука, що набуває обрядового (сакрального) значення як ритуальний предмет (оберіг): у

Вербний тиждень нею вдаряли худобу, щоб була здоровою, її клали в дитячу купіль з тією самою метою, присутність її в хаті нібито відвертала блискавку. Животворні властивості рослини лягли в основу народних висловів: "верба пожиточніша від яблінки", "де верба, там і вода", "верба і дівчина приймуться де-небудь". Як слово культури символізоване ім'я стало основою для інших культурних найменувань: *Вербна неділя*, *Вербний тиждень*, *Вербич*, *Вербниця*, *Вербляниця* (назви календарних свят). Символізація самої реалії переноситься й на предмети, з нею пов'язані, що в свою чергу спричиняє до символізації мовних одиниць, напр.: *вербова дощечка* (як предмет, здатний нібито оберігати від злої (нечистої) сили, і як фольклорно-пісенний мовний образ), *вербова кладка* (як предмет, що, поєднуючи береги броду, потоку, ручая, виступає типовою національною реалією, що здавна символізує зустріч, кохання, єднання сердець, і як народнопоетичний мовний образ) [7, с. 52]. За *Вербним* слідував *Страсний (Білий, Чистий)* тиждень.

Чистий четвер (Живний, Святий, Великий, Страсний, Навський) – день весняного очищення. Ще вдосвіта, до східсонця селяни *чистили комору (двір, хату)* (Лиз) – все мало бути по-святковому прибраним. У саду й на городі господар *очищав землю* – згрібав на купу торішне листя, бадилля та сухі тріски й підпалював. При цьому промовлялося заклинання: "*Смерте, смерте, іди на ліси, на безвість, на моря. І ти, морозе, великий і лисий, не приходи до нас зі своєї комори. Смерть із морозом танцювала, танцювала і співала, і за море почвала-лала!*" (брест.). Це робилося навпроти того хатнього кута, у якому покуть. Цей *четверговий вогонь* мав горіти впродовж цілих свят. Навіть віник, яким у четвер обмітали хату, ставав "чистим" – *чистий віник* (Дем) – його ховали на горище, щоб при нагоді обмести капустяну розсаду від гусені. Вважалося, що з цього часу й до кінця Великодня велику очисну силу має вода. Традиційними залишаються обрядофраземи – *скупатися до світанку, умитися раніше за півня, скупатися раніше за пташенят ворона* (Білк) – очиститися від хвороби, нечистої сили перед Великоднем (у Чистий четвер). Цікавою обрядофразевою східнословобожанських говірок є *гріти діда* (НижнД, Ствч, Старб) – відвідувати хрещених батьків у *Чистий четвер*. На Рівненщині діти примовляють: "*Грієм діда. Печіть паски. За три дні Великдень!*"

Теза М. Жуйкової про зв'язок слів *навський*, *нав* зі смертю й дотичними явищами знаходить своє підтвердження у записаних фольклорних матеріалах. У численних усних оповідях про ці фольклорні явища відображені традиційні народні вірування, що пов'язані з культом предків, якими поліщуки вважають померлих родичів. Так, одна тамтешня інформаторка розповідь, як можна побачити на власні очі мерців, пов'язувала з *Навським Великоднем*: "*На Навський Вилукдень* то того: наложе хамута із конє і сиде цілу ніч у вокні у тому хамутови. То те побачиш мирце, того свого, котори з родени помер. Побачиш – преjde. А чи правда чи неправда, но так колесь моя мати говорела, о" (Ноб). Подібну календарну назву *Навський четвер* зафіксував ще наприкінці ХІХ століття на Пінщині етнограф Дмитро Булгаковський. Так

називали перший четвер після Паски, коли ходили на кладовище поминати померлих [1, с. 178].

Страсна п'ятниця. У давнину в селах Східної Слобожанщини в *Страсну п'ятницю* виконували лише одну роботу: *пекли паски* (Шап, Лиз, Шульг). Паски в печі накриваються хусточками, які потім зберігалися і, при потребі, вживали на підкурювання від бешихи. На Рівненщині, просіваючи борошно для паски, господині *стелили під ноги рушник*, а під нього *клали сокиру з качалкою*. Тісто накривали білою рядниною, а зверху клали освячену *вербову гілку* "щоб надавала розчині весняного росту й оберігала від нечистої сили". Руки від тіста не витирали, а йшли до саду, як і на Різдво, та *трясли стовбури* (Білов) дерев, "щоб деревця добре росли й плодовитими були".

Великодня субота. У Великодню суботу *готують крашанки* (Новпск), *яйця красять* (*красити*) (Білк), *галуняють яйця*, *сливчать сливки* (Рівн). Приготувавши паски, жінка бралася за крашанки. Яець на Великдень варили від 50 до 300 штук. У *Чистий четвер* їх мили, у *Страсну п'ятницю* – занурювали в розчин квасців і лише в суботу фарбували. Символіка **яйця** у фразеологічній системі спирається на міфологічні уявлення в певних аспектах, проте фразеологічний прототип має специфіку. Цікавим виявляється те, що у міфологічному просторі **яйце** – початок світу, а у фразеології йдеться про те, що *яйця не можуть повчати курей*. Компонент *писанка* можна зарахувати до різних рубрик, бо в певному сенсі *яйце* – продукт харчування, але символічної функції в обрядодіях *яйце* набуває, лише ставши артефактом [10, с. 279–280]. Фразеологічна система відображає символіку писанки (крашанки): **гарна** – укр. *як писанка* 1) "який визначається надзвичайною гармонією барв, ліній і т. ін., дуже гарний (про неживі предмети)", 2) "гарний на вроду, дуже вродливий (перев. про жінку, дівчину)" [17, с. 625]; **незначна** – укр. *носиться як з писанкою* "приділяти надмірну увагу чомусь незначному" [17, с. 558]; **крихка** – укр. *обходить сі як з писанков* "делікатно, обережно поводить" [ЮІС, с. 115].

Великдень. За легендою, у цей день навіть сонце довше не заходить, тому в Україні *свято Воскресіння* називається *Великдень* (Сват), *Паска* (Білк), *Христове Воскресіння*, *Вилукдень* (Рівн). Смертю смерть поправши, Син Божий воскрес для вічного буття. Тому три дні так радісно звучить вітання: "Христос воскрес!" і у відповідь: "Воістину воскрес!".

Великодній сніданок починали з молитви. З посмішкою змагалися, чия крашанка найміцніша – *грали в биток* (Лиз), *цокались яйцями* (Рівн). Далі їли все, що було освячено в церкві. У перший день світлого свята відвідували батьків. Увійшовши в рідний дім, діти й онуки *христосувалися з ріднею* (Сват), *христоскалась з сім'єю* (Білк), пригощаючи їх крашанками, пасками, ковбасою, салом, кагором.

Обрядофраземи *розговіння сім'ї* (Сват), *родина розговляється* (Рівн), *розговляться після церкви* (Шап), *сім'я роззівляється* (Білк) відбувається неоднаково. Типовою формою цього обряду є те, що господар тричі обходить навколо столу, з мискою, наповненою свяченим. На Західному Поліссі хазяїн, ставши обличчям до ікон, розрізає на тарілці декілька свячених яець і підносить частину яйця до рота

(ніби причащає) кожному члену родини, примовляючи: "Дай, Боже, ще й на той рік дочекатися святого празника – Воскресіння Христового в щасті й здоров'ї!". У Східній Слобожанщині розговляються без спеціального ритуалу. Розговляючись, намагаються щоб жодна крихта свяченого не впала додолу. Упиватися ж під час розговин не можна, бо ['кажут' / 'йак уп'йес:'а на росг'і'ван':і / то 'ц'ілій 'год 'буде"ш хо'дити не"моў у полус'н'е / 'так Гаспод' наказуйе //] (Білк).

Три дні Великодня були щасливим часом гостювань, молодіжних розваг і забав. Старші люди шукали в ці дні квіти рясту, а знайшовши, топтали їх: "щоб і на той рік діждать *рясту топтать*". *Топтання рясту* – обряд топтання перших весняних квітів з метою отримання здоров'я на весь рік [5, с. 7] – визначаємо як автономний обрядовий фразеологізм, ареал розповсюдження якого локалізований, а сама мовна одиниця не має лексичних еквівалентів в інших мовах. Символіка *рясту* у фразеології – це похідна від обрядової символіки, міфологічного світосприймання. *Топтання рясту* символізує життя: укр. *Топчу, топчу ряст; дай, Боже, потоптати и того року діждати* [12, с. 53], *топтати/потоптати ряст* [17, с. 890]; пустити ряст топтати кого "подарувати життя кому-небудь, помилувати когось" [14, т. 8, с. 926]. В українській народно-поетичній символіці рослина ряст як життєутверджуючий символ росту, розвитку, вічного відновлення [9, с. 119]

Основою всіх давніх вірувань народу є анімістичний світогляд, що глибоко вкоренився в народі, в його творчості й мові. Схиляння перед природою, її обожнювання були викликані потребою захисту й допомоги. Анімістичний світогляд виражається в психологічному паралелізмі, що спирається на антропометризм, закладаючи основу образності мислення. Особливо яскраво це проявляється в обрядовому мовленні, що спонукає виділити такі етнокультурні концепти, які свідчать про давнє рослино-поклонництво: **людина**<[здоров'я, вік, обєріг, сила]>**верба**; **людина**<[життя, швидкоплинність, здоров'я]>**ряст** [16, с. 12].

Проводи. Другий тиждень після Великодня називається *Поминальним*, або *Хоминим* (*Фоминим*, *Томиним*) тижнем: починається цей тиждень *Хоминою неділею* – на честь апостола *Хоми* (*Фоми*) – невіруючого, який не повірив, що воскрес Христос до тих пір, поки не побачив і не переконався особисто. Через це існує ще й інша церковна назва цього дня – *Антипасха* (Рівн). Називається він ще *Радунця*, *Радониця*, *Радовниця*, *Радунець*, *Весняна радість* (Білк, Сват, Старб) – народна етимологія зближує з лексемою укр. *радість*, рос. *радость* (рос. *радостные деды*, *радушные деды*, що позначають ту саму обрядову реалію) [5, с. 11]. В Україні поширена церковна назва – *Проводи* (*бабські проводи*).

Висновок. Дослідження зв'язків обрядових фразем з контекстом їх виникнення неодмінно виводить вектор пошуку на рівень обрядового дискурсивного мовлення, репрезентація якого відбувається у вербальних кодах обрядової фразеології, традиційної звичаєвості, які втілюють етнокультурну парадигму, що ґрунтується на архетипних віруваннях, породжених колективною свідомістю соціуму.

Проходження таким шляхом є продуктивним рухом у напрямку занурення до глибин народного духу.

Загалом же обрядова фразеологія в усій своїй багатогранності репрезентацій і мова перебувають між собою у зв'язках "взаємодифузії": дискурс жанрів народної творчості (вірування, замовляння, уламки міфологічних оповідей, що збереглися як казка, анекдот, переказ, легенда, вербальний супровід (код) обрядів разом з іншими їхніми кодами) є вікном, через яке можна потрапити до глибин народної мови; водночас, дослідження мовних реліктів-етнографізмів (обрядових фразем) відкриває простір для нових висновків у царині народної культури, у чому вбачаємо значну наукову перспективу.

Список скорочень назв населених пунктів

Бабк – с. Бабка Володимирецьк. р-ну Рівненської обл.; Білк – сел. Білокуракине Луганської обл.; Білов – сел. Бідоводськ Луганської обл.; ВерхД – с. Верхня Дуванка Сватівськ. р-ну Луганської обл.; Дерм – с. Дермань Здолбунівськ. р-ну Рівненської обл.; Дем – с. Дем'янівка Білокуракинськ. р-ну Луганської обл.; Лиз – с. Лизине Білокуракинськ. р-ну Луганської обл.; Нещер – с. Нещеретове Білокуракинськ. р-ну Луганської обл.; НижД – с. Нижня Дуванка Сватівськ. р-ну Луганської обл.; Новпск – сел. Новопсков Луганської обл.; Ноб – с. Нобель Заріччянськ. р-ну Рівненської обл.; Рівн – м. Рівне Рівненської обл.; Сват – м. Сватове Луганської обл.; Старб – м. Старобільськ Луганської обл.; Ствч – с. Стативчине Білокуракинськ. р-ну Луганської обл.; Шап – с. Шапарівка Білокуракинськ. р-ну Луганської обл.; Шульг – Шульгинка Старобільськ. р-ну Луганської обл.

Література

1. Булгаковский Д. Г. Пинчуки. Этнографический сборник : песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрассудки, поверья, суеверья и местный словарь / Д. Г. Булгаковский // Записки Императорского Русского географического общества по отделению этнографии. – Т. XIII. – Вып. 3. – СПб., 1890. – 200 с.
2. Васильченко В. Генетичні зв'язки української обрядової фразеології з етнічною культурою / В. Васильченко // Дивослово. – 2009. – № 6 (627). – С. 37–45.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу : Етнографічний нарис / Олексій Воропай. – К. : АВПТ "Оберіг", 1993. – 585 с.
4. Виноградова Л. Н. Та вода, которая... (Признаки, определяющие магические свойства воды) / Л. Н. Виноградова // Признаковое пространство культуры / [отв. ред. С. М. Толстая]. – М. : Индрик, 2002. – С. 32–60.
5. Голі-Оглу Т. В. Походження обрядових календарних термінів весняного циклу (на матеріалі української, російської, білоруської, урумської та румейських мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 "Заг. мовозн." / Т. В. Голі-Оглу. – Донецьк, 2003. – 17 с.
6. Григоренко Т. В. Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Т. В. Григоренко. – К., 2005. – 19 с.
7. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Жайворонок – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
8. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии : очерки по этнографии края / [под ред. В. Иванова]. – Х., 1898. – Т. 1. – 1008 с.

9. Коваль В. И. Восточнославянская этнофразеология : деривация, семантика, происхождение / В. И. Коваль. – Гомель. ИММС НАНБ, 1998. – 213 с.
10. Левченко О. Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект : моногр. / Олена Левченко. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
11. Лосев А. Ф. Бытие. Имя. Космос / А. Ф. Лосев. – М., 1993. – С. 628.
12. Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклав М. Номис / упорядкув. прим. і вступ. ст. М. Пазяка]. – К. : Либідь, 2003. – 352 с.
13. СМ – Славянская мифология : энциклопед. словарь / [отв. ред. С. М. Толстая]. – [2-е. изд., испр. и доп.]. – М. : Междунар. отношения, 2002. – 512 с.
14. СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
15. Толстой Н. И. Язык и народная культура : очерки по славян. мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – [изд. 2-е, испр.]. – М. : Индрик, 1995. – 509 с. – (Традиционная духовная культура славян).
16. Філіпчук М. В. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / М. В. Філіпчук. – К., 2007. – 20 с.
17. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.
18. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 400 с.
19. Шишков Н. Култът на водата в Родопите / Н. Шишков // Родопски напредък. – Пловдив, 1909. – Кн. 7. – С. 161–167.
20. ЮІС – Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. – Х. : Основа, 1993. – 176 с.